Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 05/09/2026 17:16:55

A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA
VOL. XLVII, 3 SECTIO H 2013

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Katedra Finansów Międzynarodowych

KATARZYNA APPELT

Obiektywna wartość wymienna pieniądza w subiektywnej teorii wartości

The objective exchange value of money within the subjective theory of value

Słowa kluczowe: pieniądz, subiektywna teoria wartości, subiektywna wartość wymienna pieniądza, obiektywna wartość wymienna pieniądza

Key words: money, the subjective theory of value, the subjective exchange value of money, the objective exchange value of money

Wstęp

Celem niniejszego referatu jest próba zaprezentowania podstaw subiektywnej teorii wartości pieniądza – jako środek wymiany odgrywa on dużą rolę w procesach gospodarowania. Współcześnie zainteresowanie tematyką pieniądza sprowadza się w większym stopniu do badania uwarunkowań efektywnej polityki pieniężnej aniżeli istoty pieniądza i źródła jego wartości. Niniejszy referat stanowi próbę wypełnienia tej luki. Przedstawia jedną z mniej znanych teorii wartości pieniądza – teorię wartości środka wymiany, wyprowadzoną z subiektywnej teorii wartości dóbr.

Referat podzielono na cztery części. W pierwszej wyłożono Mengerowską teorię wartości. Drugą poświęcono wyjaśnieniu różnicy w sposobie szacowania wartości dóbr ekonomicznych bezpośrednio zaspokajających potrzeby oraz dóbr pełniących funkcję środka wymiany. Część trzecia stanowi rozwinięcie drugiej i koncentruje się na kluczowym pojęciu w wartościowaniu pieniądza, tj. na tzw. obiektywnej wartości wymiennej pieniądza. W ostatniej zaprezentowano czynniki wpływające na wahania obiektywnej wartości wymiennej pieniądza.

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 05/09/2026 17:16:55

1. Subiektywna teoria wartości

Za twórcę subiektywnej teorii wartości uważa się Carla Mengera (1840–1921). W traktacie *Grundsetzte der Volkswirtschatslehre* (1871) przedstawił on założenia subiektywnej teorii wartości, w której kluczową rolę odgrywają indywidualne potrzeby podmiotów gospodarujących[1]. Celem gospodarowania (działania) człowieka jest zaspokajanie potrzeb – bieżących i przyszłych. Carl Menger podzielił potrzeby człowieka na klasy według stopnia ich intensywności. W klasie pierwszej znajdują się te najważniejsze, w dalszych występują odpowiednio potrzeby mniej ważne. Potrzeby uszeregowane według znaczenia dla jednostki gospodarującej tworzą trójkąt Mengera.

Człowiek zaspokaja swoje potrzeby za pomocą dóbr – są to rzeczy mające zdolność do zaspokajania ludzkich potrzeb. Ową zdolność określa się jako *użyteczność dóbr*. Dobro jest użyteczne, jeśli: (1) ma zdolność do zaspokajania ludzkiej potrzeby, (2) istnieje związek przyczynowy pomiędzy dobrem a możliwością zaspokojenia potrzeby człowieka, (3) człowiek jest świadomy tego związku; (4) człowiek rozporządza danym dobrem [Vaughn, 1990, s. 381].

Jednostka gospodarująca indywidualnie przypisuje określoną wartość dobrom w zależności od stopnia zaspokojenia potrzeby. Wartość wynika ze znaczenia, jakie uzyskują dla nas konkretne dobra […] przez to, że jesteśmy świadomi, iż zaspokojenie naszych potrzeb zależne jest od możności rozporządzania się tymi dobrami [Böhm-Bawerk, 1924, s. 223][2]. Wycena dóbr ma charakter subiektywny. Wiąże się z indywidualnym wyborem człowieka i jego hierarchią potrzeb. Człowiek dokonujący wyboru dokonuje subiektywnego sądu wartościującego[3]. Wybiera dobro X, ponieważ pozwala mu ono zaspokoić potrzebę, której przypisuje względnie wyższą wartość.

Menger podzielił dobra na te pierwszego rzędu i dalszych rzędów [Taylor, 1958, s. 43][4]. Dobra, które bezpośrednio zaspokajają potrzeby jednostek gospodarujących, stanowią dobra pierwszego rzędu. Są to dobra konsumpcyjne lub tzw. dobra ostateczne. Dobra dalszych rzędów służą do produkcji dóbr pierwszego rzędu, tj. dobra drugiego rzędu służą do wytworzenia tych pierwszego rzędu, dobra trzeciego rzędu – drugiego

[1] Carl Menger, wykładając subiektywną teorię wartości, podważył teorię wartości opartą na pracy, według której praca jest zasadą wszelkiej wartości dóbr. Za teorią wartości opartą na pracy opowiadali się m.in. Adam Smith (1723–1790), David Ricardo (1772–1823), Johann Karl Rodbertus (1805–1875) i Karol Marx (1887–1961) [szerszej w: Böhm-Bawerk, 1924 i Böhm-Bawerk, 1925].

[2] Wartość dobra zależy od znaczenia potrzeby, której zaspokojenie jest uwarunkowane przez możność rozporządzania się tymi dobrami (Böhm-Bawerk 1924, s. 223). Takie ujęcie wartości pozwoliło Mengerowi rozwiązać tzw. paradoks wartości nierozwiązywalny dla obiektywnej teorii klasycyzmu, a wyrażający się w przykładzie diamentu i wody [Taylor, 1958, s. 47]. Dobra użyteczne, tj. te, które zaspokajają najważniejsze potrzeby, mają bardzo niską wartość, jeśli występują w obfitości (np. woda). Niektóre dobra (np. diamenty) mają wysoką wartość pomimo niewielkiej użyteczności, ponieważ w przyrodzie występują stosunkowo rzadko.

[3] Początkowo sądy dotyczą bezpośrednio zaspokajania potrzeby, a dopiero to daje podstawę do oceny dóbr niższego, a następnie także wyższego rzędu [Mises, 2011, s. 31].

[4] Celem podziału dóbr na poszczególne rzędy jest stworzenie podstaw teorii wartości i cen czynników produkcji [Mises, 2007].

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 05/09/2026 17:16:55

rzędu itd. Wyprodukowanie dobra pierwszego rzędu, tj. dobra ostatecznego, wymaga współdziałania kilku dóbr dalszego rzędu. Böhm-Bawerk dowodził, że Mengerowska teoria wartości pozwoliła rozstrzygnąć dylemat dotyczący wartości dóbr ujęty w pytaniu, czy źródło wartości produktu zależy od wartości środków produkcji, czy przeciwnie – wartość środków produkcji zależy od wartości produktu. Która strona stosunku jest przyczyną, a która skutkiem […]? [Böhm-Bawerk, 1924, s. 222]. Zgodnie z subiektywną teorią wartości wartość dóbr wyższych rzędów, które służą do wytworzenia dóbr konsumpcyjnych, zależy od stopnia, w jakim dobra pierwszego rzędu zaspokajają potrzeby. Wartość środków produkcji, tj. dóbr wyższego rzędu, zawsze i bez wyjątku uzależniona jest od wartości ich produktów, tj. dóbr niższego rzędu […] [Böhm-Bawerk, 1924, s. 223]. Pierwsza i ostateczna ocena wartości dóbr odnosi się do wartości dóbr konsumpcyjnych[5].

2. Subiektywna wartość wymienna pieniądza a subiektywna wartość użytkowa pieniądza

Czym jest pieniądz? Podręczniki ekonomii najczęściej definiują go jako środek wymiany, miernik wartości, środek płatniczy oraz środek tezauryzacji. W tej szerokiej definicji umyka istota pieniądza, który jest przede wszystkim środkiem wymiany. Należy zauważyć, iż pieniądz narodził się na pewnym etapie rozwoju stosunków wymiany jako powszechnie przyjęty środek wymiany o najwyższym stopniu płynności. W systemie wymiany naturalnej dobra i usługi były wymieniane na inne dobra i usługi (wedle zasady prawa rzymskiego *do ut des vel facias; facio ut des vel facias*). Taki system wymiany to wymiana bezpośrednia. Wytwórca lub posiadacz pewnych zbędnych dóbr musiał znaleźć dla celów wymiany wytwórcę, który miałby do zbycia produkty, których sam potrzebował, a w dodatku przeznaczone do wzajemnej wymiany towary powinny przedstawiać zbliżone do siebie wartości. Aby ułatwić wymianę, jej uczestnicy zaczęli nabywać pewne dobra nie po to, aby je skonsumować lub wykorzystać dla celów wytwórczych, lecz wymienić w przyszłości na inne dobra i usługi[6]. W miarę rozwoju stosunków wymiennych we wszystkich krajach i cywilizacjach dwa towary zaczęto powszechnie wybierać jako mające pełnić funkcję pieniądza – złoto i srebro. Kruszce szlachetne odznaczały się trwałością, odpornością na działanie czynników zewnętrznych i doskonałą podziel-

[5] Jeśli dobra wyższego rzędu służyłyby wytworzeniu dóbr bez wartości, to same w sobie też nie miałyby wartości [Böhm-Bawerk, 1924, s. 223].

[6] Środkami wymiany stawały się najczęściej dobra, na które istniał silny popyt, i jednocześnie stosunkowo rzadkie. W najdawniejszych czasach jako środkami wymiany posługiwano się zbożem, ryżem, futrami, bronią, bydłem, niewolnikami lub przedmiotami z innych krajów, np. tabliczkami soli, cegiełkami herbaty, skórami, futrami, kością słoniową, perłami i kruszcami szlachetnymi. W starożytności szczególnie popularne jako środek płatniczy było bydło (*pecunia* od *pecu*), kruszce nieszlachetne (*aes*) oraz kruszce szlachetne: srebro i złota (*argentum*, *aurum*).

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 05/09/2026 17:16:55

nością. Przedstawiały względnie wysoką wartość wymienną. Kruszce szlachetne utrzymywały wartość. Stały się powszechnie akceptowanym środkiem wymiany i osiągnęły najwyższy stopień zbywalności.

Pieniądz jako dobro rzadkie podlega wycenie (szacowaniu). Subiektywna wartość pieniądza podobnie jak subiektywna wartość dóbr jest pochodną znaczenia i roli pieniądza w zaspokajaniu potrzeb. Pieniądz jako środek wymiany zaspokaja potrzeby, gdyż pełni funkcję wymienną. Użyteczność pieniądza (ang. *subjective use-value*) wyraża się w jego wartości wymiennej (ang. *subjective exchange value*). Dlatego w przypadku środka wymiany mówimy zamiennie o subiektywnej wartości użytkowej pieniądza i subiektywnej wartości wymiennej pieniądza[7]. Subiektywna wartość wymienna jednostki pieniężnej wyraża przewidywaną użyteczność dóbr, które można nabyć za tę jednostkę [Mises, 198l, s. 130]. Subiektywna wartość jednostki pieniężnej winna być mierzona przez użyteczność marginalną dóbr, które można wymienić za tę jednostkę[8].

3. Użyteczność pieniądza a obiektywna wartość wymienna pieniądza

W jaki sposób szacuje się wartość wymienną jednostki pieniężnej? Jak są ustalane relacje wymienne pomiędzy pośrednikiem wymiany a dobrami?

Mises [1981] dowodził, że człowiek określa użyteczność pieniądza (szacuje jego wartość), biorąc za punkt wyjścia *obiektywną wartość wymienną pieniądza*, czyli jego siłę nabywczą (rysunek 1). Obiektywna wartość wymienna pieniądza wyraża zdolność jednostki pieniężnej do wymiany na pewną ilość dóbr. Obiektywna wartość wymienna pieniądza jest pochodną ukształtowanych w danym momencie stosunków wymiennych.

subiektywna wartość wymienna w (t + 1)

↑

obiektywna wartość wymienna w (t)

Rysunek 1. Zależność subiektywnej wartości wymiennej pieniądza od jego obiektywnej wartości wymiennej

Źródło: opracowanie własne.

[7] „In the case of money subjective use-value and subjective exchange value coincide. The subjective value of money always depends on the subjective value of the other economic goods that can be obtained in exchange for it" [Mises, 198l, s. 118]. W analizie wartości dóbr niepełniących funkcji środka wymiany *wartość wymienna* nie odgrywa tak istotnej roli jak w przypadku pieniądza.

[8] „The subjective value of money must be measured by the marginal utility of the good for which the money can be exchanged" [Mises, 198l, s. 130].

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 05/09/2026 17:16:55

Uczestnik wymiany przyjmuje obiektywną wartość pieniądza jako punkt wyjścia szacowania subiektywnej wartości marginalnej jednostki pieniężnej (rysunek 1).

Obiektywna wartość wymienna pieniądza w okresie t jest powiązana z wcześniejszą wartością wymienną pieniądza w okresie pieniądza t – 1; obiektywna wartość wymienna pieniądza w okresie t – 1 z wartością pieniądza w okresie t – 2 itd. W poszukiwaniach obiektywnej wartości wymiennej zatrzymujemy się w momencie, kiedy uczestnicy wymiany zaczynają gromadzić dane dobro w celu jego wymiany w późniejszych aktach kupna–sprzedaży na inne dobra. Moment, kiedy rozpoczyna się *wymiana pośrednia*, ma znaczenie dla określenia pierwotnej obiektywnej wartości wymiennej pieniądza. Dobro wybrane do roli środka wymiany zyskuje niejako na wartości. Dzięki własności wymiennej otrzymuje ono przymiot użyteczności jako środek wymiany. Zanim zaczęło służyć jako środek wymiany, dobru temu przypisywano wyłącznie wartość subiektywną opartą na bezpośredniej jego użyteczności. Wartość tę nazywa się pierwotną wartością wymienną pieniądza lub subiektywną wartością użytkową dobra ekonomicznego wybranego do roli środka wymiany (rysunek 2).

Powiązanie obiektywnej wartości wymiennej pieniądza z wcześniejszą wartością wymienną pozwala zrozumieć genezę wartości nie tylko pieniądza towarowego, ale również kredytowego i fiducjarnego. Środek wymiany zachowuje obiektywną wartość wymienną nawet wtedy, gdy jego pierwotne źródło wartości (użyteczność dobra ekonomicznego, tzw. użyteczność bezpośrednia) zanika.

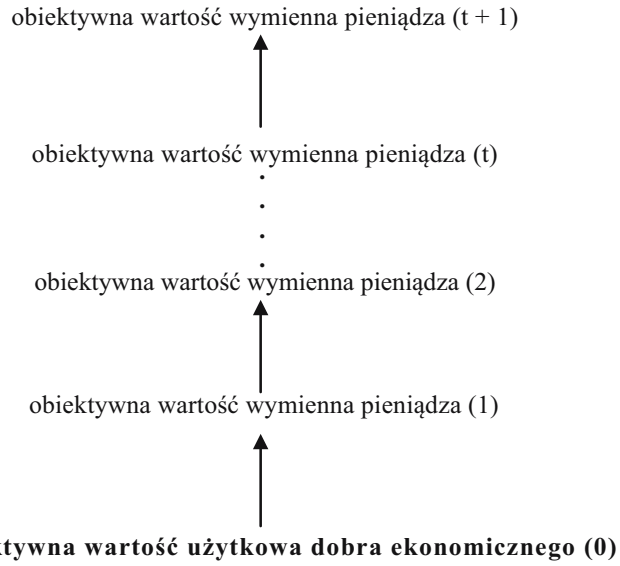

Rysunek 2. Element ciągłości w subiektywnej teorii wartości pieniądza

Źródło: opracowanie własne.

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 05/09/2026 17:16:55

Reasumując, pieniądz jako środek wymiany czerpie swoją użyteczność z posiadania zdolności wymiennej, tzw. obiektywnej wartości wymiennej. Obiektywna wartość wymienna w okresie t jest powiązana z istnieniem wcześniejszego stosunku wymiennego pomiędzy pieniądzem a innym dobrem ekonomicznym (obiektywną wartością wymienną w t – 1). Ukształtowanie się stosunku wymiennego pomiędzy pieniądzem a dobrem staje się jednocześnie odniesieniem dla przyszłych relacji wymiennych. W procesie szacowania wartości dóbr obiektywna wartość wymienna pieniądza odróżnia pieniądz od innych dóbr ekonomicznych [Mises, 1981].

4. Popyt i podaż pieniądza a zmiany obiektywnej wartości wymiennej pieniądza

Czy zmiany w popycie na pieniądz wśród uczestników wymiany mogą wywołać zmiany obiektywnej wartości wymiennej środka wymiany? Jakie zmiany zachodzą na skutek wzrostu podaży pieniądza?

Każdy uczestnik wymiany określa subiektywnie (w zależności od swoich potrzeb i stopnia ich zaspokojenia) popyt na zasób środków pieniężnych. Jedni zgłaszają popyt na pieniądz i zwiększają swoje salda gotówkowe (przez sprzedaż dóbr); inni redukują salda gotówkowe i nabywają dobra ekonomiczne. Indywidualne zmiany w popycie na pieniądz nie powodują znaczących zmian w obiektywnej wartości wymiennej. W większości przypadków zmiany w popycie na pieniądz są w całości lub przynajmniej częściowo wyrównywane przez przeciwne zmiany u innych jednostek [Mises, 2012, s. 128].

Zmiany w podaży pieniądza mają inny charakter. Stanowią siłę, która nie ma przeciwwagi. Zmiana w podaży pieniądza może nastąpić w wyniku zwiększenia produkcji (importu) kruszcu, w wyniku nowej emisji pieniądza fiducjarnego lub pieniądza kredytowego [Mises, 2012, s. 128]. Wzrost podaży pieniądza zmienia stosunek pomiędzy zasobem pieniądza a popytem na pieniądz. Z jednej strony mamy do czynienia z nadmiarem pieniądza, a z drugiej strony z deficytem dóbr. Sytuacja ta skutkuje spadkiem użyteczności krańcowej jednostki pieniężnej. Ceny dóbr rosną – wzrost zasobów pieniężnych uczestników wymiany wywołuje zwiększenie popytu na dobra, przy czym ceny dóbr i usług wzrastają w różnym stopniu i tempie. Nierównomierny wzrost cen wynika ze struktury popytu. Poszczególne grupy społeczne zgłaszają popyt na inne dobra i usługi w zależności od subiektywnie określonej hierarchii potrzeb. Co więcej, zwiększenie zasobów pieniężnych uczestników wymiany nie następuje w jednakowym czasie. Dochody tych grup społecznych, których dochody nominalne wzrosły relatywnie najpóźniej, mogą nawet doświadczyć spadku dochodu realnego (z uwagi na wzrost cen dóbr i usług). Reasumując, wzrost podaży pieniądza prowadzi do spadku obiektywnej wartości wymiennej. Wzrost cen dóbr i usług nie jest jednolity ani też proporcjonalny do wzrostu podaży pieniądza.

Mises [2007] dowodził, iż szczególnie niepożądany w skutkach jest wzrost podaży kredytu fiducjarnego, wywołujący boom gospodarczy, po którym nieuchronnie

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 05/09/2026 17:16:55

przychodzi recesja. Ekspansja kredytu fiducjarnego prowadzi do zmiany preferencji czasowej uczestników wymiany, tj. do wzrostu procentu pierwotnego [Mises, 1981; Mises, 1911].

Zakończenie

Pieniądz jako środek wymiany pełni ważną funkcję społeczną. Obiektywna wartość pieniądza (cena pieniądza) ma kluczowe znaczenie w życiu gospodarczym jednostek. W gospodarce wymiennej pieniądz jest jednostką kalkulacji ekonomicznej. Za pomocą pieniądza mierzy się wartość dóbr. Kalkulacja przy użyciu wartości wymiennej pozwala sprowadzić wartości do wspólnej jednostki.

Obiektywna wartość wymienna pieniądza stanowi pochodną ocen wartości dobra pełniącego funkcję środka wymiany. W obiektywnej wartości wymiennej skupiają się subiektywne oceny przypisywane dobru odgrywającemu rolę pośrednika wymiany.

Obiektywna wartość wymienna środka wymiany pojawia się w momencie, kiedy dane dobro staje się powszechnie wybranym środkiem wymiany. Pieniądz, aby pełnić funkcję środka wymiany, musi mieć pierwotną wartość wymienną niezależną od jego funkcji pieniężnej.

Ludwig von Mises dowiódł, że w teorii wartości pieniądza punktem wyjścia subiektywnych oszacowań pieniądza jest jego obiektywna wartość wymienna. O ile w teorii wartości dóbr na plan pierwszy wysuwa się subiektywna wartość użytkowa, o tyle w przypadku pieniądza kluczowe pojęcie stanowi obiektywna wartość wymienna. Pieniądz niemający siły nabywczej nie jest użyteczny i nie może służyć jako środek wymiany. Dla uczestnika wymiany obiektywna wartość wymienna dóbr stanowi więc kluczowy czynnik warunkujący jego użyteczność.

Jednostka ma niewielki wpływ na obiektywną wartość wymienną, która z punktu widzenia uczestnika wymiany jest kategorią historyczną. Istnienie stosunku wymiennego pomiędzy jednostką pieniężną a dobrem stanowi warunek dalszego procesu subiektywnego szacowania pieniądza w procesach dokonywania wyboru przez jednostki gospodarujące.

Powiązanie obiektywnej wartości środka wymiany z wcześniejszymi oszacowaniami środka wymiany i dotarcie do subiektywnej wartości użytkowej dobra pełniącego funkcję środka wymiany sprawiło, że przedstawiona przez Misesa teoria wartości pieniądza nabrała cech teorii uniwersalnej, tj. takiej, która pozwala wyjaśnić nie tylko wartość pieniądza towarowego, ale również kredytowego i fiducjarnego.

W subiektywnej teorii wartości pieniądza nie wzięto pod uwagę czynników, które wpływają na wartość materiału środka wymiany. O użyteczności pieniądza decydują pieniężne zastosowania jednostki pieniężnej (tj. jego siła nabywcza), a nie materiał z którego jest wykonany. W subiektywnej teorii wartości pieniądza odrzucono również teorię nominalistyczną, zgodnie z którą pieniądz czerpie swoją wartość z nadania państwa.

Pobrane z czasopisma Annales H - Oeconomia **http://oeconomia.annales.umcs.pl**
Data: 05/09/2026 17:16:55

Bibliografia

1. Böhm-Bawerk E., *Kapitał i zysk z kapitału*, cz. 1, Gebethner i Wolf, Warszawa 1924.
2. Böhm-Bawerk E., *Kapitał i zysk z kapitału*, cz. 2, Gebethner i Wolf, Warszawa 1925.
3. Garrison R.W., *Austrian capital theory: the early controversies*, [w:] *Carl Menger and his legacy in economics*, red. B.J. Caldwell, Univ. Press Durhm 1990.
4. Mises von L., *Human Action: a Treatise on Economics*, William Hodge, London 1949.
5. Mises von L., *Kalkulacja ekonomiczna w socjalizmie*, Instytut Ludwika von Misesa, Warszawa 2011.
6. Mises von L., *Ludzkie działanie: Traktat o ekonomii*, Instytut Ludwika von Misesa, Warszawa 2007.
7. Mises von L., *Teoria pieniądza i kredytu*, Fijorr Publishing, Warszawa 2012.
8. Mises von L., *The theory of money and credit*, Liberty Fund, Indianapolis 1981.
9. Taylor E., *Historia ekonomiki*, cz. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1958.
10. Vaughn K.I., *The Mengerian roots of the Austrian revival*, [w:] *Carl Menger and his legacy in economics*, red. B.J. Caldwell, Durhm 1990.

The objective exchange value of money within the subjective theory of value

The value of money depends on the subjective value of other goods that can be obtained in exchange for it.

The central element in the subjective theory of money value is the concept of objective theory of money. Both the subjective use-value of money and subjective exchange value of money are derived from its objective exchange value.

Subjective valuation of money is possible on the assumption that the money has a certain objective exchange value i.e. the possibility of obtaining certain quantity of other economic goods in exchange for a given quantity of money. The past objective value of money is always linked with is present and future valuations. The first objective exchange value of money was the value which the goods used as money possessed at the moment when they first used as common media of exchange.